

บทที่ ๙ การแต่งตั้ง

ฉันทเป็นร้อยกรองประเภทที่แต่งยากที่สุด ความยากของการแต่งฉันทอยู่ที่การหาคำกรุคำลหุมาใส่ให้ถูกต้องตามลักษณะบังคับ ของฉันทแต่ละชนิดคำไทยเราส่วนใหญ่มีแต่คำกรุ หาคำลหุได้ยากมาก ดังนั้นเวลาแต่งฉันทจึงต้องใช้คำภาษาอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต หากไม่สันหัดในภาษาทั้งสองนี้แล้วก็ยากที่จะแต่งร้อยกรองประเภทฉันทได้ ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ใดเชี่ยวชาญภาษาบาลีสันสกฤตอยู่แล้ว การแต่งฉันทก็เป็นสิ่งที่กระทำได้ง่ายพอ ๆ กับร้อยกรองประเภทอื่น อย่างไรก็ตาม การแต่งฉันทเป็นสิ่งซึ่งอยู่ในวิสัยที่พึงกระทำได้ ถ้าหากผู้แต่งมีความพยายาม ในที่นี้จะกล่าวถึงการแต่งฉันทโดยทั่วไป เนื่องจากฉันททุกชนิดมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่เพื่อให้สืบสนจะใช้อินทรวีเชียรฉันทเป็นหลักในการอธิบาย

ลักษณะบังคับของฉันท

ฉันทบังคับอยู่ ๓ ลักษณะคือ คณะ คำกรุคำลหุ และสัมผัส

๑. คณะ คณะของฉันทมีความหมายพิเศษไปจากร้อยกรองประเภทอื่นคือหมายถึงลักษณะที่วางคำกรุคำลหุ แบ่งออกเป็น ๘ ชนิด หรือ ๘ คณะ แต่ละคณะมีคำอยู่ ๓ คำ เรียงกรุลหุไว้ต่าง ๆ กัน และมีชื่อต่างกันดังนี้

๑.๑ ยะ คณะ บ่อมาจากคำว่า ยชมาน แปลว่า พราหมณ์ผู้ชายผู้มีลักษณะดังนี้คือ

๑.๒ ะ คณะ บ่อมาจากคำว่า รวี แปลว่า พระอาทิตย์ มีลักษณะดังนี้คือ

- ๑.๓ ตะ คณะ ย่อมาจากคำว่า โตะ แปลว่า น้ำ มีลักษณะดังนี้คือ
.....
- ๑.๔ ภา คณะ ย่อมาจากคำว่า ภา มี แปลว่า ดิน มีลักษณะดังนี้คือ
.....
- ๑.๕ ชะ คณะ ย่อมาจากคำว่า ชลน แปลว่า ไฟ มีลักษณะดังนี้คือ
.....
- ๑.๖ สชะ คณะ ย่อมาจากคำว่า ไสยม แปลว่า พระจันทร์ มีลักษณะ
ดังนี้คือ
- ๑.๗ มะ คณะ ย่อมาจากคำว่า มารุต แปลว่า ลม มีลักษณะดังนี้
คือ
- ๑.๘ นะ คณะ ย่อมาจากคำว่า นภ แปลว่า ฟ้า มีลักษณะดังนี้คือ
.....

ฉันทที่แต่ละชนิดจะประกอบด้วยคณะต่างๆ แปรตจากกัน ยกตัวอย่างเช่น
อินทรวชิเชียรฉันทที่ แต่ละบาทจะประกอบด้วย ตะ ตะ ชะ คณะ และกรุลอย
(๒ คำ) ดังนี้ ส่วนวสันตฉันทที่
ประกอบด้วย ตะ ภา ชะ ชะ คณะ และ กรุลอย (๒ คำ) ดังนี้

อย่างไรก็ตาม การแบ่งฉันทที่เป็นคณะต่างๆ ดังกล่าวมานี้ ไม่สู้จำเป็นนัก
เพราะในเวลาแต่งฉันทที่จริง ๆ ผู้แต่งนิยมจำคำกรุลอยกันมากกว่าจำชื่อคณะ นอก
จากการจัดวรรคในฉันทที่ยังมักจะแยกคณะอีกด้วย ฉะนั้น การจำคำกรุลอยของ
ฉันทที่แต่ละชนิดจึงง่ายกว่า เท่าที่ขบมากถ่าวนักก็เพื่อเป็นเครื่องประดับความรู้
เท่านั้นเอง

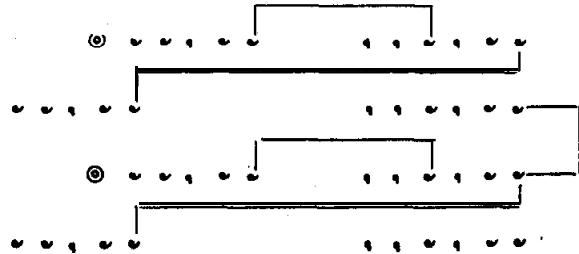
เมื่อเป็นเช่นนั้นคณะของอินทรวีเชยรณัที่ก็จะเป็นดังนี้คือ หนึ่งบทประ-
 กอบด้วย ๒ บาท แต่ละบาทมี ๒ วรรค วรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๖ คำ
 เช่นเดียวกับกาพย์ยานี ดังนี้

๑ (บาทเอก)

. (บาทโท)

๒. คำครุคำลหุ ในฉันทัมภักถือว่า พยางค์หนึ่งหรือเสียงที่เปล่งออกมา
 ครั้งหนึ่งจะมีความหมายหรือไม่ก็ตาม เท่ากับคำหนึ่ง โดยเฉพาะคำลหุจะถือว่า
 ๑ พยางค์ เป็น ๑ คำ หรือ ๒ พยางค์ เป็น ๑ คำ ก็ได้ ส่วนคำครุนั้นต้องใช้
 พยางค์ละคำ นอกจากนี้ คำที่มีหลายพยางค์จะนับเป็นคำลหุได้ก็ต่อเมื่อเป็น
 ภาษาบาลีหรือสันสกฤตเท่านั้น ถ้าเป็นคำไทยใช้ไม่ได้ เช่น กล นก मुख ฯลฯ
 ใช้เป็นคำลหุ ๒ คำได้ (ออกเสียงว่า กะละ นะพะ มุชะ) แต่ กิน สุด พบ ฯลฯ
 เหล่านี้จะใช้เป็นคำลหุไม่ได้

๓. สัมผัส ฉันทัมภักแบ่งเป็นบาทละ ๒ วรรคแบบเดียวกับอินทรวีเชยร-
 ณัที่ จะมีสัมผัสบังคับคล้ายกัน คือ คำสุดท้ายของบาทเอกจะส่งสัมผัสไปยัง
 คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ซึ่งอยู่ในบาทโท ถ้าแต่งมากกว่า ๑ บท ก็ต้องให้คำ
 สุดท้ายของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรค ๒ ของบทต่อไปด้วย นอก
 จากนี้ขัณนิยมเพิ่มสัมผัสอีกแห่งหนึ่งจนอาจจะนับว่าเป็นสัมผัสบังคับไปแล้วก็ได้
 คือ คำสุดท้ายของวรรคแรก กับคำที่ ๑ ของวรรคที่ ๒ ทำนองเดียวกับกลอน
 หรือกาพย์ ดังนี้

๑ ภาคพนพนาวิญ
เนนรบสลับสม

๑ โขดเงินศิขรเขา
สูงลั่วละถานัน—

จรแสนสรวณรมย์
พิศเพลินเจริญใจ

ถ ลำเนาพนาลัย
ขมพ้นประมาณหมาย
(อิตรวาทำฉันท)

วิธีแต่งฉันท

การแต่งฉันทที่นอกจาก จะบังคับคำครุคำลหุอย่างค่อนข้างจะเคร่งครัดแล้ว ยังจะต้องบรรจุคำให้ครบตามจำนวนที่ระบุไว้ด้วย จะบรรจุคำให้เกินกว่ากำหนด เหมือนการแต่งร้อยกรองชนิดอื่น ๆ ไม่ได้ เว้นไว้แต่อักษรนำอนุญาตให้เกินได้บ้าง แต่ปัจจุบันก็ไม่นิยมให้เกินแล้ว ดังนั้น เมื่อต้องการแต่งฉันทชนิดใด จะต้องมั่นในเรื่องจำนวนคำและครุลหุของฉันทชนิดนั้น ส่วนสัมผัสนั้นคงหาได้ไม่ยาก เพราะคำที่ส่งและรับสัมผัสกันแล้วแต่เป็นคำครุทั้งสิ้น

วิธีแต่งฉันทที่ง่ายที่สุดน่าจะได้อีกวิธีแต่งเทียบของเก่า คือผู้แต่งจะต้องจำตัวอย่างฉันทแต่ละชนิดที่มีลักษณะบังคับถูกต้องให้ได้ขึ้นใจ แล้วคิดถ้อยคำและความที่แต่งใหม่ขึ้นมาเทียบ ต่อจากนั้นจึงค่อยขัดเกลาถ้อยคำให้เกลี้ยงเกลา สละสลวย และให้ได้เนื้อความดีขึ้น นอกจากนี้ถ้าพยายามหาคำง่าย ๆ มาใช้โดยไม่ผิดครุลหุ และเลือกใช้สำนวนโวหารที่แปลกใหม่ได้อย่างเหมาะสม ก็จะทำให้ฉันทที่มีลักษณะเด่นขึ้น เพราะตามปกติจะไม่ค่อยได้พบสิ่งที่แปลกใหม่ในฉันท การแต่งฉันทนับว่าอยู่ในกรอบบังคับที่แน่นอนกว่าร้อยกรองประเภทอื่น ๆ

สรุปแล้ววิธีแต่งฉันทก็เช่นเดียวกับวิธีแต่งกาพย์ เพียงแต่ว่ามีลักษณะบังคับเรื่องคำครุลหุเพิ่มขึ้นเท่านั้น การสัมผัสและจังหวะยังคงนิยมตามแบบกาพย์ทุกประการ

การแต่งฉันทเป็นเรื่อง

แต่เดิมกวีนิยมแต่งฉันทที่เป็นเรื่องโดยใช้ฉันทที่ชนิดต่าง ๆ ให้เหมาะกับข้อความ เช่น ถ้าเป็นบทรักบทชมโฉมชมป่าก็มักจะใช้วสันตฉันท บทดำเนินเรื่องหรือบทที่ต้องการให้เห็นความรวดเร็วก็ใช้กาพย์ฉันท บทที่ต้นต้นใช้มาณฑกฉันท และบทที่ขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ก็ใช้สัททวิภักฉันท เป็นต้น

ในปัจจุบันไม่ค่อยปรากฏว่ามีผู้ใดแต่งฉันทเป็นเรื่องแบบแต่ก่อน หรือแม้แต่เรื่องราวที่แต่งก็มีไม่กี่แบบ ส่วนมากมักแต่งเป็นบทสวด ถวายพระพรหรือไหว้ครู เท่านั้น แต่การทราบที่แต่เดิมกวีใช้ฉันทชนิดใด แต่งเรื่องทำนองใดก็เป็นสิ่งที่มิประโยชน์ จึงขอนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วย

๑. สัททวิภักฉันท ใช้แต่งเป็นบทไหว้ครู ขอพระเกียรติ และใช้แต่งเนื้อเรื่องที่ต้องการความสง่า ศักดิ์สิทธิ์ หรือน่าเกรงขาม

๒. อิทิสฉันท ใช้เหมาะกับเนื้อเรื่องที่แสดงอารมณ์รุนแรงทั้งหลาย เช่น โกรธ คั้นเค้น รัก เป็นต้น

๓. วสันตฉันท ใช้แต่งเป็นบทชมความงามของธรรมชาติ บ้านเมือง สตรี หรือใช้เป็นบทรำพึงรำพันคุณความดี ความโศกเศร้าก็ได้

๔. อินทรวีเชียรฉันท ใช้แต่งในความพรรณนา เช่น คร่ำครวญ อาลัยหรือชมธรรมชาติเช่นเดียวกับวสันตฉันท

๕. กุซงคปรยาตฉันท ใช้แต่งพรรณนาข้อความที่มีจังหวะว่าแว้ง สนุกสนาน สดชื่น เป็นต้น

ต่อไปนี้จะขอยกตัวอย่างฉันทซึ่งแต่งกันในปัจจุบัน ส่วนแรกเป็นบทอาศรัยพาท เถลิงพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช แต่งเป็นสัททวิภักฉันท ดังนี้

“สรวมชีพอาศัยพาหพระจอมนฤปคินทร์ เจดณัตร์สยามมินทร์	ไผท
องค์สมเด็จพระบราชเกริกกิริทไกร ตาลเตชดิลกไป	นิรันดร์
แจกแก้วก่องนภสินธุ์พิสุทธวสุธรรม เบิกเบ้องพระบุญอัน	อุกฤษฏ์
งามกรุงงามวิศรุตศุภรศุภนิมิต แห่งองค์กษัตริย์พิชัญ	พิทุร
ร่วมพฤทธิโพธิประกัสร์ชราชระจัญ ร่วมราชฎร์นิราศูร	พระดล
คือหยาดเย็นชลที่ประเทืองทูลสกล เหือดร้อนนิรันดร์ผล	พิศาล
สมเป็นปิ่นนคเรศมหัทธิมหีบาล เบิกโพธิสมภาร	บวร
ควรรการราชฎร์จะเฉลิมพระอิศราชจร เบ้องบุญ ๒ สุนทร	ถวิล
ไอ้เอกองค์ปีตุราชฎร์นิรุทธ์ ณ ธรณินทร์ ดับดวงชวาลริน	รุจี
อัญเชิญโสคติสถิตสฤษณ์พระอดิศรี จนจบเฉลิมตรี	สกล
แจกจารึกอนุสาวรีย์ศรีวิมล สรวมชีพเถกิงพล	นิกร

คราวนี้จะขอให้สังเกตฉันทซึ่งแต่งขึ้นเมื่อสามสิบปีเศษมาแล้ว (พ.ศ. ๒๔๘๐) ในสมัยนั้นมีการแต่งฉันทที่แสดงความคิดเป็นเรื่องๆ คล้ายกับกลอนในสมัยนี้ เรื่องแรกชื่อ “ห้องชีวิต” แต่งเป็นอินทรวีเชียรฉันท

“ชีวิตก็เพียงฟอง	จระล่องนทีศรี
แก่นสารสำคัญมี	กรุณาประจำใจ
ช่วยทุกข์ประเทืองสุข	จะสำเร็จเพราะอาศัย
อาจหาญและชาญชัย	ชนะโหดมิโหดเขลา
ฟองน้อยนะพินน้ำ	บมิเน้นมินานเนา
ฟองลอยสับเรา	ฤจะวายสลายไป
ชีวิตก็แวบเดียว	ผิวเกี่ยวพิภพชัย
ยุคเดียวคำนวณได้	ตุจถันและถันปี
ลับชีพจะเหลือเชื่อ	ก็เพราะกรรมกระทำมี
แก่นฟองทำนองซี	วิตแก่นก็กลกัน
กรรมแท้บ่แลเห็น	ผลหากมิหม้ายหมั้น
ชั่วดีพลักรรม	นรต้องสนองผล
งานใหญ่กระทำยาก	บมิหากทำทุกคน
แต่พรหมวิหารชน	บุถุชนมิพลันแหง
เมตตาจะพาให้	กรุณาธิคุณแรง
หวังสุขผิทุกข์แฉง	สหด้วยริช่วยเหลือ
อีกคู่ก็คือว่า	มฤตดาจรตเจือ
ไม่ควรจะเอื้อเพื่อ	มนรู้อุเบกขา
ช่วยเหลือณะเมอความ	กรุณาเสนอมมา
หาไม่ก็ได้จา	คะและมานะสำนอง

จิ่งหาญรำบายโหด ขณะโทษตระหนัฟอง
 ช้พวามลายฟอง ถิรมันสมัญญา ”(๑)
 อังรื่องหนึ่งแคงเป็นวสันตคิลกฉันที่ซ้อ “ซิงสกุก้อมห้าม” เป็นฉันที่ซ่ง
 สะท้อนภาพสังคม โดยเฉพาเวัยรุ่นในสมัยนั้น

“บรรดาตรุณ ณ คณะเรา	คุรุมีก็หมายผล
ใช้กบฏหม้ายรสสุคนธ์	คดีนี้มีควรรชม
เราไชรัก็ไช่ตรุณเลว	ชวะเล่นประชันลม
ลึงโลดละเลิงมนนิยม	คดีห่มุ่คะนองใจ
คุรุช้จะพาศิษยช้ด	ฉมิจิดก็เจียนไป
ใดควรรสำเร็จ ณ ขณะไหน	ขณะนั้นสิควรรลอง
การเวียนก็เวียนและฝิจะเถียน	คุรุได้ก็ควรรปอง
ท่าทางจะทำคัจทำนอง	คุรุได้ก็ควรรทำ
การสุบบุหรีฝิจะหัด	และถนัดก็คมขำ
เสื่อฝนจะพาดกรประจำ	รพิจักก็พาไป
ไม้เท้าบ่เท้าถูจะถือ	กรกวัดและแก่วงไกว
แว่นตาคีคาทศนไกล	นิตแว่นอำรุงตา
สายสร้อยและแหวนฉิวมีเวิน	ก็จะวุ่นแสวงหา
แบ็งนวลนะ ! ควรรจะประจะทา	กลทาบผนังเจิม
เหล่านัและเหล้าตรุณหัน	หิริโหดหทัยเหิม
เร็งแสและส้อวยฝัดิม	กลเด็ก ณ คลองसान ”(๒)

(๑) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี โคลงกลอนของ ‘ครูเทพ’ เล่ม ๓ โรงพิมพ์
 คุรุสภา นครหลวงฯ พ.ศ. ๒๕๑๕ หน้า ๒๗-๒๘

(๒) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี โคลงกลอนของ ‘ครูเทพ’ เล่ม ๒ โรงพิมพ์
 คุรุสภา นครหลวงฯ พ.ศ. ๒๕๑๕ หน้า ๗๗-๗๘

แบบฝึกหัดแต่งฉันท

๑. จงหาฉันทจากวรรณคดีหรือวรรณกรรมทั่วไปในแง่ต่างๆ ดังต่อไปนี้
มาอย่างละ ๓ ตอน

- ๑.๑ การใช้ฉันทซึ่งเหมาะกับเนื้อเรื่องและโอกาส
- ๑.๒ การอุปมาอุปไมย
- ๑.๓ การกล่าวซ้ำคำ ซ้ำความ
- ๑.๔ กวีโวหารที่กินใจ
- ๑.๕ การบรรยายความอย่างแจ่มแจ้งจนบังเกิดภาพในจินตนาการ

๒. จงแต่งฉันทต่อจากท่อนต้นไว้อีก ๕ บท และให้ตั้งชื่อฉันทที่สำนวน
ช่วย

๒.๑ “โศดเขาลำเนาธาร ชลชานกระเซ็นเห็น
ไพรพฤษ์พลิกเพ็ญ ขจีภาพพนาลัย

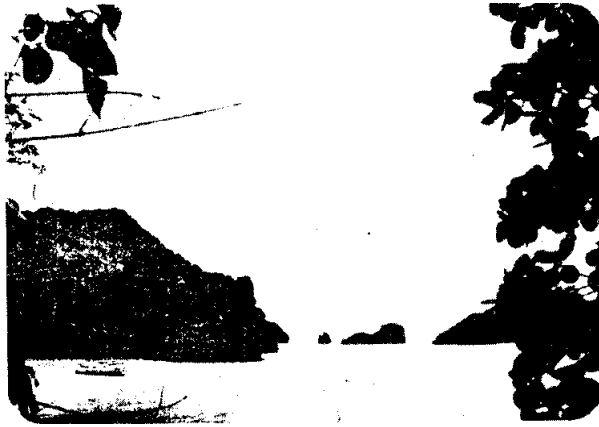
๒.๒ “องค์ภูมิพลบิษกษัตริย์ วรรณตรสยามินทร์
ปกเกล้าประชา ณ ธรณินทร์ สุขศรีสรณใจ

๓. จงแต่งอินทรวีเชียรฉันทให้มีความยาวพอสมควรตามชื่อเรื่องต่อไปนี้

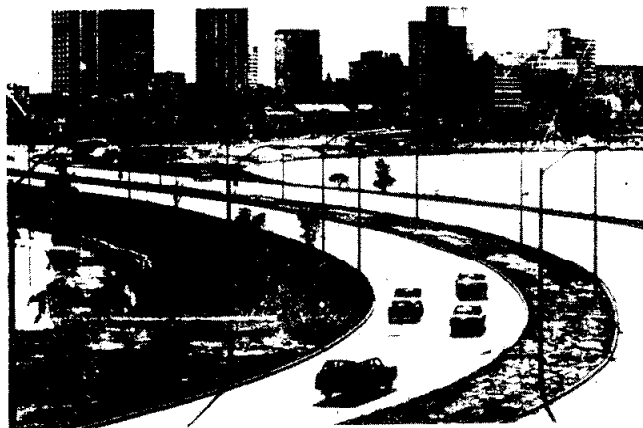
- ๓.๑ อุดมการ
- ๓.๒ หนุ่ยแพรกดอกมะเขือ
- ๓.๓ หนังสือคือเพื่อน

๔. จงแต่งฉันทบรรยายภาพต่อไปนี้ให้มีความยาว และใช้ชนิดของฉันท
ตามที่กำหนดให้

๔.๑ วสันตดิถีกมณฑ์ ๖ บท

๔.๒ ภูซงคปรยาดฉนัถ ๖ บท

๕. จงแต่งฉันท ๑ ส่วนวนให้มโนเรื่องและความยาวตามแต่ท่านจะเห็นสมควร

๖. จงวิจารณ์ฉันทที่ยกมานี้

“อรุณงามอร่ามหล้า	แจ่มฟ้าทิวาไฟ
นภากาศสะอาดใส	สทวเมฆวิเวกหา
วิหกร่อนภมรหึ่ง	แมลงผึ้งผงมคราว
ละเลิงรสผลการาว	มีทุกขร้อนอะไรเลย
พระพายฮือกระพือไผ่	สะบัดใบลำสาขเสย
กระปือเบ่งทำเชิงเฉย	ขม้อยลมและกัมกีน
ฉะนี้ภาพสภาพเข้า	บำเรอเว้าระรวยกลืน
จะแลไหนวิไลสิ้น	เพราะสดชื่นระรื่นรมย์
อนิจจาณะผ้าไฟ	กระไรช่างจะชื่นชม
มณีแท้มิ่งคม	มุนย์หรือจะยอมจน
ผิสบอุปสรรคไสรวิ	มุนย์ใครจะถ่วงพัน
ประสงค์ใดจะได้ดล	ดำรงอารยธรรมผอง”

(ความแจ่มใสแห่งเวลาเช้า: ครูเทพ)